

Василь СТАДНИК, студент,
Вікторія ВАКАРЧУК, ст. викладач,
Лернік МУСАЄЛЯН, ст. викладач, Заслужений тренер України
Національний Університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна, e-mail: lys.daria@op.edu.ua

МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА ЗА «ЧИСТИЙ СПОРТ»

Анотація. Спорт сприяє розвитку фізичного здоров'я, соціальних компетенцій та етичних цінностей. Він виступає значним економічним, політичним, інтеграційним та іміджевим чинником на державному, міжнародному й глобальному рівнях.

Ключові слова. Чистий спорт, антидопінгова політика, етика у спорті, міжнародні стандарти, здоровий спосіб життя, спортивна безпека, здоров'я спортсменів.

Актуальність дослідження

Поняття «чистий спорт» відноситься до ідеї ведення спортивної діяльності відповідно до етичних та моральних принципів без використання заборонених речовин або методів, що дають недозволену перевагу. Основна мета «чистого спорту» полягає в підтримці чесної та справедливої конкуренції між спортсменами, збереженні здоров'я атлетів, а також в підвищенні довіри до спортивної діяльності в цілому. Дослідження антидопінгової політики у спорті є важливим для збереження здоров'я спортсменів, підтримки чесної гри та справедливості в змаганнях, зміцнення спортивної інтегритету та відновлення довіри до спорту як важливої складової суспільства. Дослідження в цій області враховує етичні, правові, іміджеві та фізіологічні аспекти допінгу, спрямовуючи зусилля на розробку ефективних заходів боротьби та формування моральних стандартів у спортивному середовищі.

Мета дослідження

Мета вивчення політики антидопінгу та чистого спорту в міжнародному світі полягає в розумінні та підтримці принципів чесної гри, збереженні здоров'я спортсменів, забезпеченні справедливості та визнанні вагомості спорту в суспільстві. Це дослідження сприяє встановленню ефективних заходів запобігання допінгу, зміцненню етичних та правових принципів у спортивній сфері, а також відновленню довіри до інтегритету та справедливості в спорті. Також вивчення політики антидопінгу сприяє формуванню міжнародних стандартів та співпраці між спортивними організаціями для забезпечення чистоти та прозорості у спортивних змаганнях.

Основні матеріали дослідження

У світі спорт визнається за його позитивний внесок у просування основних європейських цінностей, таких як демократія, права людини та верховенство права. Його природні функції – оздоровча, виховна, підготовча, емоційно-видовищна, комунікаційна та змагальна – відіграють важливу роль у формуванні спортивного співтовариства, яке прагне захищати і підтримувати «чистий спорт» як важливий аспект гармонійного розвитку особистості та суспільства. Як єдиний найпопулярніший вид діяльності в суспільстві сьогодні, спорт відіграє найважливішу роль. Він відкритий для всіх, незалежно від віку, мови, релігії, культури чи здібностей. Спорт дає можливість навчитися грати за загальноприйнятими правилами, поводитися справедливо під час перемоги та поразки, а також розвивати не тільки фізичне буття, але і соціальні компетенції та етичні цінності. Крім своїх природних функцій – оздоровчої, виховної, підготовчої, емоційно-видовищної, комунікаційної та змагальної, спорт виступає значним економічним, політичним, інтеграційним та іміджевим чинником на державному, міжнародному й глобальному рівнях. Його позитивна роль в світі все більш визнається. Адже спорт робить ключовий внесок у просування основних європейських цінностей: демократії, прав людини та верховенства права.

Молодих людей приваблює спорт з різних причин, включаючи пошуки захоплення, здоров'я, конкуренції, визнання, престижу та прибутку. Спорт – це завжди змагання, учасниками яких є спортсмени, які різняться своїми здібностями і талантами, бажанням до перемоги, потребою в постійному удосконаленні результатів. На жаль, в досягненні бажаного, спортсмени використовують різні методи, не завжди прозорі та чесні. Допінг і шахрайство в цілому загрожує знищити суть спорту та втілення олімпійського етосу та духу. Застосування допінгу та постійні підозри щодо нього, ставлять під сумнів спортивні досягнення на межі людських можливостей. Зрозуміло, що широка громадськість прагне до чистого та чесного спорту [1].

На жаль, на сьогодні відсутнє чітке та послідовне визначення того, що таке «чистий спорт». Антидопінгова боротьба наразі узгоджує чистий спорт із визначенням невикористання речовин або методів, заборонених у спорті. Це визначення має переваги завдяки тому, що воно узгоджується з

антидопінговим контролем і тестуванням, яке призначене для виявлення та покарання спортсменів, які вживали заборонену речовину або використовували заборонений метод. Основним обмеженням цього тлумачення є зосередження стримування на забезпеченні дотримання спортсменами певних правових документів, а не на розвитку у спортсменів цінностей чистого спорту та здатності до критичного мислення. Оскільки цінності спорту пов'язані з дотриманням моральних норм, обґрунтування антидопінгу неявно вводить в картину «шахрайство та порушення правил». Тому альтернативним визначенням чистого спорту було б прийнятним те, яке, засноване на правилах, що концептуалізують чистий спорт як спорт без шахрайства. Тут чистий спорт визначається з точки зору дотримання певних прийнятих норм і вимог, згідно з якими «чисті» спортсмени поважають правила, і якщо всі спортсмени змагаються таким чином, перемога та результативність визначаються виключно природними здібностями та зусиллями. Згідно з цим визначенням, чистий спорт трактується як відсутність всіх форм шахрайства, а допінг є лише однією з форм порушення правил. Тобто чистий спорт – це не просто спорт без наркотиків, а спорт без шахрайства. Багато спортсменів погоджуються, що допінг є неприйнятним, оскільки він порушує правила спорту, а не через наркотики. Однією з головних переваг визначення, заснованого на правилах, є те, що воно узгоджується з сучасним поглядом на допінг як на проблему доброчесності у спорті [1].

Звертаючись до етимології, зазначу, що саме слово «допінг» походить із Південної Африки, де з давніх часів воно означало наркотичний напій, який вживався під час проведення релігійних церемоній. Існує також думка, що слово «допінг», ймовірно, походить від голландського слова «доп» – назви алкогольного напою, виготовленого з шкіри винограду, який зулуські воїни використовували з метою підвищення майстерності в бою [3]. Термін почав вживатись на початок 20-го сторіччя спочатку стосовно нелегального використання сильнодіючих речовин для покращення швидкісних характеристик скакових коней. Проте практика підвищення продуктивності за рахунок сторонніх речовин або інших штучних засобів є такою старою, як і сам спорт.

Перші спроби боротьби з допінгом були поодинокі та виявились недіючими. В 1928 році Міжнародна федерація легкої атлетики стала першою міжнародною організацією, яка заборонила використання стимулюючих речовин. Багато інших міжнародних спортивних федерацій наслідували приклад, проте через відсутність допінг-аналізів ці обмеження були явно неефективними. Смерть данського велосипедиста Кнуда Йенсена Енемарка під час змагань на Олімпійських іграх в 1960 році в Римі (розтин вказав на сліди амфетаміну) збільшив тиск на керівників спортивних організацій щодо введення перевірки на допінг. В 1966 році Міжнародна федерація велоспорту та ФІФА були одними із перших, які відбирали допінг-проби на своїх чемпіонатах світу. А в 1967 році Міжнародний олімпійський комітет заснував Медичну комісію і оприлюднив перелік заборонених речовин. (3) Відмова перших п'яти гонщиків чемпіонату світу з шосейних велоспортів 1966 року пройти допінг-контроль і смерть професійного велосипедиста на Тур де Франс 1967 року викликали значне занепокоєння громадськості щодо зловживання наркотиками в спорті. У відповідь на це в 1967 році Комітет міністрів прийняв резолюцію про допінг спортсменів, яка стала першим міжнародним документом про допінг у спорті. Вперше допінг-тести пройшли спортсмени на Зимових Олімпійських іграх в Греноблі та на Олімпійських іграх в Мехіко в 1968 році.

Зрозуміло, що допінг у спорті не є чимось новим, але за останні десятиліття він виріс, розширився географічно та, став більш помітним. Це справжнє лихо для багатьох спортивних змагань і ставить під загрозу здоров'я мільйонів молодих спортсменів у всьому світі. Однозначно, допінг – це теж обман. Це суперечить цінностям спорту та принципам, які він відстоює: чесна гра, рівні шанси та лояльна конкуренція. Крім того, допінг шкодить іміджу чистого та здорового спорту серед усіх вікових груп. Щоб краще захистити ці цінності та принципи і активно боротися з допінгом, Рада Європи з 1960-х років підготувала основу для Антидопінгової конвенції. Кілька резолюцій і рекомендацій призвели до розробки остаточного тексту Антидопінгової конвенції. Конвенція, була відкрита для підписання 16 листопада 1989 року в Страсбурзі, та набула чинності 1 березня 1990 року. Антидопінгова конвенція підкреслює політичну волю держав-учасниць боротися з допінгом у спорті активно та скоординовано. Прийняття цієї Конвенції ознаменувало новий етап світової антидопінгової боротьби, на якому проблема використання допінгу в спорті почала отримувати системну протидію з боку міжнародної спільноти. Важливою особливістю Конвенції Ради Європи проти застосування допінгу, яка ставить її саме на універсальний, а не регіональний європейський рівень встановлення міжнародно-правових стандартів регулювання боротьби з допінгом, є той факт, що вона є «відкритим» міжнародно-правовим документом, до якого можуть приєднуватися навіть ті держави, які не входять до Ради Європи, а також не належать до держав Європи територіально. На сьогодні Конвенція ратифікована 52 державами.

В 1980-их роках відбулося помітне збільшення співпраці між міжнародним спортивним керівництвом та різними урядовими агентствами. Але до 1998 року дебати, що відбуваються під час

різних з'їздів та форумів МОК, спортивних федерацій та окремих урядів призводять до виникнення різних підходів та стратегій у боротьбі із допінгом. Одним з результатів цієї плутанини було те, що санкції за застосування допінгу були часто оскаржені, а іноді навіть анульовані в цивільних судах. В 1998 році поліцією була знайдена велика кількість заборонених медичних препаратів під час проведення Тур де Франс. Скандал призвів до значної переоцінки ролі органів державної влади в справі боротьби із допінгом та висвітлив необхідність створення незалежного міжнародного агентства, в якому будуть визначені єдині стандарти антидопінгової роботи і координації зусиль спортивних організацій і державних органів влади. МОК виступив з ініціативою і скликав першу Всесвітню конференцію з допінгу в спорті в Лозанні в лютому 1999 року. За пропозицією Конференції 10 листопада 1999 року було створено Всесвітнє антидопінгове агентство (WADA), яким було прийнято Всесвітній антидопінговий Кодекс. Він набув чинності 2004 року та спрямований на гармонізацію антидопінгової політики в державних органах влади та спортивних організаціях. Понад 600 спортивних організацій прийняли Кодекс.

В 2002 році в Варшаві був прийнятий Додатковий протокол до Антидопінгової конвенції 1989 року, в якому введено поняття взаємного визнання результатів тестування та закріплено повноваження WADA проводити допінг-контроль на території держав – підписантів Конвенції. Ще більше роль WADA була висвітлена в Міжнародній конвенції про боротьбу із допінгом у спорті ЮНЕСКО, яка була прийнята в Парижі в 2005 році. Так, всі держави-учасниці зобов'язані вживати заходів спрямованих на викорінення допінгу у відповідності до принципів Всесвітнього антидопінгового Кодексу. Прийняття ЮНЕСКО Конвенції 2005 року дозволило надати офіційний статус антидопінговим заходам, а також тому напряму міжнародної політики та основоположним принципам, які спрямовані на забезпечення всім спортсменам чесних і рівних спортивних умов [4]. Конвенцію на даний момент ратифікувало 189 держав. Можна сказати, що запровадження в дію Конвенції 2005 року стало точкою відліку в новітній історії антидопінгової діяльності, є визначним досягненням ЮНЕСКО в справі боротьби з допінгом і має надзвичайне значення для майбутнього всього спорту в світі.

Україна, як демократична держава, зацікавлена у здійсненні запобігання використанню допінгу. Наша держава ратифікувала усі антидопінгові конвенції, що свідчить про приєднання України до міжнародно-правових механізмів антидопінгової боротьби; також положення ратифікованих антидопінгових конвенцій є частиною українського законодавства, та повинні виконуватися усіма суб'єктами, що знаходяться під юрисдикцією України. Крім цього, імплементація положень антидопінгових конвенцій на національному рівні здійснюється шляхом прийняття Закону України від 07.02.2017 р. № 1835-VIII «Про антидопінговий контроль у спорті». Організація та здійснення допінг-контролю в Україні у галузі спорту покладаються на Національний антидопінговий центр, який діє з 1 січня 2002 року.

Висновки

Зазначимо, що особливістю використання допінгу в спорті є те, що це порушення не визнає кордонів, а отже, його не можна подолати лише зусиллями певної спортивної федерації або окремої держави. Це стимулює спортивні, урядові та неурядові організації вступати в багатосторонні взаємодії між собою, формуючи систему міжнародного антидопінгового співробітництва. І незважаючи на прогресивний розвиток міжнародно-правового співробітництва щодо боротьби з допінгом у спорті, проблема допінгу і в ширшому розумінні – «чистого спорту» – досі не є вирішеною. Причинами цьому є: висока зацікавленість спортсменів і держав у вищих спортивних досягненнях; випереджаючий випуск заборонених препаратів; недоліки міжнародного антидопінгового врегулювання; неузгодженість дій міжнародного співтовариства щодо боротьби з допінгом в спорті. Ці обставини, а також необхідність забезпечення активної участі українських спортсменів у міжнародних спортивних змаганнях з дотриманням антидопінгових стандартів, необхідність неухильного виконання Україною міжнародно-правових норм у сфері боротьби з допінгом у спорті обумовлюють актуальність вивчення та обговорення даної теми.

Література

1. Резнік О., Музичук О., Андрійченко Н., Якущенко Ю., Корж С., Боротьба з допінгом: досвід України та європейських держав, Том 9 – Випуск 27: 34–41, березень 2020 р.
2. О.В.Ізмайлова, Ю.С.Щербак. Допінг і боротьба з ним, методичний посібник, Полтава, 2005 р.
3. Антидопінгова діяльність. URL: <https://nadc.org.ua/antydopingova-diyalnist/> (Дата доступу 10.03.2024 р.)
4. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з допінгом у спорті. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ffb650f2-83cb-4613-a0df-dd6600774adf/content> (Дата доступу 10.03.2024 р.)